

BREZBARVNA LISA

Ivanka Hergold

Pripeka sonce. Stisneš se k hišam in hodiš v ozki senci ob njih. Nizka, zamrežena okna, v nos ti zaplahuta težak zrak iz kleti. Pomisliš na krompirjeve cime, na drva, obraščena z vlažnimi, belimi gobami...

Postojiš na stopnišču, ki se cepi navzgor in navzdol. Navzgor skoraj nikoli ne hodiš, okna so ti neznana, njihova svetloba ima duh po praznikih. Včasih neseš sušit perilo na podstrešje, pred teboj skoraj vedno hodi visoka deklica v domači obleki, strmiš v njena bela meča, ko bliska s prosojnimi petami, počasi se obrne in morda pravi: »A, to je tista iz kleti.« Ko se vračaš, zopet gre pred tabo dol in misliš si, da ji leži na obrazu nekaj čudnega. Pomakniti se moraš samo še malo, pa se ti razprejo zenice: privajaš se na temo: to je stopnišče, ki pelje navzdol. Tu se ljudje povsem znano luščijo iz sivega mraka, po koteh se zganejo podgane in se ti zde bogve zakaj nenevarne.

Mojo staro teto je napadla huda bolezen. Takrat sem stanovala pri njej — v dolgi in ozki kleti, kjer sem preživljala večere in jutra in slabe, deževne čase, ko se je zdelo, da bo z dvorišča zdaj zdaj vdrla voda skozi okno — in sva s teto stražili rjave kose pohištva, ždeli dolge nočne ure v temi, vse dokler ni neurje ponehalo.

Teta je z vnetim, srbečim telesom ležala na divanu in venomer kaj pletla, da se ni preveč praskala.

»Vneli so se mi živci,« je rekla, to pa je bilo tudi vse, kar je povedala o svoji bolezni. Bila je tako stara, da je že odrasla preživela obe vojni, a še vedno je hodila pospravljat k neki imenitni gospe, sama je prala svoje brezmadežne rjuhe in dolge platnene srajce, v katerih je bila podobna stari kraljici...

Potem se je nekega dne izsušila od znotraj, baje da so se ji rebra pogreznila v prsno votlino, jezik je pogoltnila po nekaj dnevih nemega ležanja na tistem divanu. Zdravnik je zamrmral: »Starost« in vse je nenadoma postalo zelo jasno, začudil bi se, če bi kdo omenil, da je kdaj živel.

Pripovedovala je včasih kaj, prozorne, drobne zgodbice, od katerih se ji je med obrvmi risala nevoljna črta in se je zdelo, da jih ne mara. Navadno mi je opisovala gospodo, pri kateri je služila, ob njenih besedah so se mi v domišljijo kradli podolgovati, siti obrazi, z natanko takimi zlatimi zobmi, kakršne jê teta hranila v skrinji pod divanom.

Nekoč sta baje živela moški in ženska in se nikdar nista sprla. Med seboj sta govorila tiho in ljubeznivo, imela sta papagaja, ki je prav tako šepetal kot onadva. Neslišno sta hodila po stanovanju, odpirala in zapirala vrata v ogromni črni omari, on si je dolge dneve slikal deklico, ki leta za metuljem, ona pa mu je pela s svetlim glasom bogvekakšne pesmi, samo ona ni marala beračev in je hlastno zapirala vrata pred njimi. In gospod je enkrat pohodil papagaja... Nato je prišla vojska. V njuni spalnici se je naselil visok oficir, s krožnikov, ki jih je teta še tisti dan pomivala, so lokali psi, gospod in gospa sta nekam zbežala, lepega dne je začelo cviliti v zraku, soba, psi in visoki oficir, in sploh cela hiša se je sesula in sploščila...

Vedela sem, da je imela snubca. Bila je taka, da ni bilo mogoče misliti, da bi bil kdaj moški legal k nji, pa je bila prej lepa kot grda. Njene roke so bile na primer neprestano v pripravljenosti, da se zganejo, nisi mogel imeti občutka kam, vedel pa si, da nočejo mirovati. Zdaj so bile zgrbljene in zelo ledene, morda od starosti ali mogoče zato, ker so se krivile vase, v strahu, da bi se jih kdo dotaknil.

Ali se je bilo zgodilo kakega jesenskega popoldneva, ko se je teta Betka zakrknila in ni več marala svojega snubca? Pa naj bo jesenski dan: da je sedela v kuhinji in čistila gobe in so zunaj s strehe visele krhke ledene sveče pa da je pomladna sapa širila dvorišča — za oknom na oni strani je bil nekdo in gledal vanjo.

Morala bi bila dvigniti glavo, pa je le odlašala, da bi bila stopila na dvorišče. Imela je priložnost, ta obraz, ki se je potem spremenil v barvo, barva pa se je nato izspakala v svetlobno liso zunaj časa, brez česarkoli, kar bi spominjalo na človeka.

»Bil je konjski hlapec,« bi zato rekla, ne da bi se pomujala ob tem, kakšno tesnobo ji je vzbujalo odlašanje in če je bilo res vse v tem, da je včasih smrdel po žganju.

Tisti dan, ko se je zakrknila, je v resnici štela svoj prihranjeni denar; to so bili čisti, nepreganjeni bankovci in za vsakega je vedela, kdaj in kako ga je dobila.

»Malo! Kako malo!« je razočarano vzklikala, »za to si lahko kupim komaj gredo, kje je šele hiša!« Najprej je spravljala denar med liste molitvenika, potem v škatlo od bomboniere, nazadnje je nekega dne kupila zanj bleščečo bronasto skrinjico. Tega dne se ji je skrinjica zdela le nerodna, otroška potegavščina, v njej je bilo videti denarja še veliko manj, kot ga je bilo v resnici.

Bila je zelo drugačna od drugih služkinj. Njene kretnje so bile hitre in natančne, nikoli ni zastonj zganila z rokami. Gospodinje so jo imele rade in se je obenem nekoliko bale, in to zaradi njene pre-

tirane čistosti. Kamorkoli je stopila, za seboj je puščala red in svetle, prenovljene predmete. Če je na podu ali na mizi opazila svež madež, ga je pri priči odstranila z željnim, ostrim gibom roke, ne da bi bila pri tem kaj rekla ali koga pogledala.

Res je bilo mogoče misliti, da je zategadelj prezrla konjskega hlapca. Druge dni je sicer sedela pred njim in mu tu pa tam kaj rekla, ves čas pa se je zdelo, da ga ovohava s svojim belim, tenkim nosom.

Še zdaj je dajala vtis, zatopljena v svoj vsakdanji posel, da opravlja poleg tega dela še neko drugo, silno важно opravilo, ki jo odtujaše vsakomur in da si hote odtujaše vse...

Nikoli prej si nisem mislila, da so lahko kleti tako zelo uporabne. V tisti kleti so stanovale s teto vred kar tri stare ženske in družina z dvema majhnima otrokoma. Ti so bili hišniki. Menda so se res obnašali tako, kot da komaj čakajo, da bi ženske pomrle in bi se potem stanovanje razširilo. Videti so bili revni in nervozni. Dobro se spominjam njihovih nepospravljenih sob in vsega tistega, kar moraš videti in vedeti, če si sostanovalec: zjutraj z ropotom in jezljivo vstajajo, Štakorka (tako je bilo hišnici ime) pripravi kavo, nareže kruh, deklica pojde v šolo, deček na igrišče za našimi okni. Popoldne pričaka moža zleknjena na divanu; majhen možic hlastno poje, in dobro veš, če prideš takrat mimo, kako si odveč.

Starke te družine niso marale, in seveda je bil med njimi veden boj. Začenjalo se je tako: Štakorka je imela v oblasti stranišče in njej je bil tudi kletni zvonec. Starke zvonca niso uporabljale, zato je včasih dolgo razbijalo po vratih in včasih ravno tako presunljivo zvonilo. Stranišče pa so starke kljub vsemu bile prisiljene uporabljati. Tako je Štakorka tu pa tam zaropotala po vratih, ne da bi bila vstopila: »Ajde, prostaci, zahod je opet popišan!« Za vrati je bila potem tišina... in starke so tisti dan odhajale iz kleti s trdimi, brezizraznimi očmi, ki so gledale naravnost proti vratom.

Štakorka je dobro čistila zgornje svetle prostore, stopnišče v klet pa je nekoliko zanemarjala. Čik ali bananin olupek je dolge dneve stražil vrata starkinih sob.

Klet je skoraj zmeraj kazala drugačen obraz, kot da se sploščeni prostori skoraj neopazno nižajo in se v njih zavistno, tenko čuje vsako gibanje, sem se niti hrup z ulice ni mogel čuti.

K teti so prihajale ženske. Večkrat sem namesto nje prisluškovala: vedno je mehko zatapljal po vratih, sicer pa so starke morale napraviti dolgo pot prek dvorišča do igrišča in so se potem ustavljale ob okenski mreži. »Betka, kako ste kaj?« so pozdravljale in zaradi Šta-

korke govorile v nemščini vse popoldne, dokler obisk na oknu ni postal podoben težkemu netopirju. Vseh se mi je zdelo strašno dosti. Bile so stare in najedene od let kakor teta. Družila jih je veriga samskih let, službe pri družinah, katerih so se zdaj komaj spominjale in se je teh spominov držala obenem resnica in potvara. Prirejale so »večere«. Ob taki priliki je gostiteljica (zelo vestno so naredile razpored) spekla polnjeno gos, pripravila vseh vrst sladkarij, ki jih je bilo le toliko, da so vse tisti večer snedle.

»Ko ozdravim,« je nekoč rekla teta, »bomo naredile večer pri meni.« Takrat sem spet vedela, da je bolna. Drugače je bilo bolj videti, da je od nečesa utrujena.

»Kako le moreš,« sem se čudila, kadar sem po naključju zadela ob njene trde oči. Šklepetala je z zobmi in pletla. Cele noči.

Nato je začela polagoma vstajati. Hodila je od okna do vrat nekam svečano, s prelomljenimi, breztežnimi koraki.

»Stara si,« sem pomislila in bogve zakaj sem ob tej misli čutila olajšanje.

Tu se je dogajalo vse slučajno, zgodilo pa se ni nikoli nič. Včasih je v tesnih prostorih zaropotalo kaj, prevrnil se je stol ali pa se je z omare skotalilo jabolko. V Štakorkini kuhinji (ki je bila pravzaprav tudi last vseh stark) je tako lepega jutra vse potihnilo. Štakorka je odšla z otroki v neznano in teti so zasijale oči.

Bilo je čudno svečano. Teta je razpostavila po mizi čudovite pladnje in posodje iz bogve katerih časov, klet je postala podobna lepemu stanovanju. Elektriko so nadomeščale sveče in po stenah se je od njih bogato bleščala vlaga.

Potem so prihajale. Najprej tisti dve iz kleti, mencale so po prostoru in niso prej sedle, dokler jih ni bilo vseh enajst. Med njimi je bilo še kar mlado dekle z dlakavim obrazom, za katero mi je teta rekla, da je prava pevka.

Ženske so si stregle kar same in so zelo lepo jedle. Teta je kupila tudi vino in po sladkarijah je prišla na mizo celo kava. Nekatere so se branile, češ da je premočna in utegne škodovati srcu. Kar na lepem so začele obračati posodice in zamudnice so hlastno popile. — Napovedovalka usode je bila Liza. To je bilo majhno, zgrbljeno ženšče, vedno s klobukom na glavi. Imela je presunljivo lepe, črne oči in najboljše stanovanje od vseh prijateljic. Govorila je zelo tenko in zelo veliko, jezik ji je neprestano uhajal izza zob, da se je zdelo, da kar naprej pošilja v svet poljube. In naj je govorila o čemerkoli, o pridigi, o čevljih, ki jih je ondan kupila, pripoved je vedno končala s svojim stanovanjem. »Veste,« je rekla, »danes se je zgodilo pa

tole...» in je prepričljivo potožila, kako so jo hoteli zastrupiti s plinom in da »jih« je spregledala in da ni tako neumna, kakor je videti.

Zdaj je imela pri mizi prvo besedo. Resno se je namrščila, njeni poljubi so bili redki in skrbni. Moram priznati, da je bila spretna in življenje teh žena je iznenada postalo pomembno, polno drobnih, ostrih doživetij, ki »so se zgodila«. Tista, kateri je govorila, je pazljivo poslušala, druge pa so v zadregi zrle druga drugi prek ramen, da je bil ves prostor nagosto preprežen z brezciljnimi pogledi. Mlado dekle je spačilo svoj obraz in ni pomenljivo pomežiknilo.

Ko je bila vrsta na njej, da kaj zapoje, je dolgo zardevala, nazadnje pa je le začela: »Stade se cvijeće rosom kititi...» Obraz se ji je prepredel z napol svetniškim, napol hudobnim izrazom, resne oči pa so postale kar bleščeče od užitka, ki ga je čutila ob svojem petju.

Starke so ji dolgo in rahlo ploskale.

Najbrž bi še igrale karte ali kaj, ko ne bi bilo takrat nanoslo, da se je vrnila Štakorka. Čisto tiho so obsedele, teta je upihnila sveče in prižgala luč, stopila k oknu, odklenila mrežo. Starke so začele lesti skozi okno, se hihitale, na igrišču pa so se grbile nazaj in mahale teti v pozdrav.

Preden je šla teta tisti večer spat, je potegnila izpod divana veliko škatlo, polno ropotije in iz nje vzela majhno, ploščato škatlico, v kateri je hranila svoj zaklad. Vsebinsko je razpostavila po postelji in jo ogledovala: tam so bile zlate čeljusti, dosti posamičnih zlatih zob in nekaj bleščečega nakitja. To je bila tetina medvojna plača. Nazadnje je privlekla na dan okroglo reč, zavito v belo krpico. Tiho je rekla, da je to zelo dragocen kamen. Potežkala ga je in mi ga dala, da si ga ogledam.

»Pa to je čisto navadno steklo,« sem osuplo rekla. In ne da bi bila čakala, sem stopila k štedilniku, segla po sekirico pod njim in udarila po njem. Steklo se je hrešče razdrobilo.

Teta me je sivo in sovražno pogledala.

Nejevoljno sem prestavila nekaj reči in zlezla v posteljo. Teta se je stegnila, položila roke ob telo in zelo mirno obležala v sivem mraku.

»Saj mi tako ne moreš nič,« sem čisto brez razloga pomislila.

Okno je ostalo odprto in samo mreža je zapirala pogled na igrišče. Kadar je gorela le svetilka ob moji postelji, sem visoko na oni strani igrišča slutila moškega. Visel je ob komaj osvetljenem oknu in se gibal: naprej in nazaj. Vedela sem, da gleda dol na mojo posteljo in sem se ob tem nekam prijetno počutila.

Tokrat se mi je po zaužitih jedeh in pijači hotelo mirnega spanca.

S tem je bilo pač tako: popraviš blazino, se zviješ, skrčiš, misliš — postelja je mehka kot vata, zanalašč poslušaš tiktakanje ure, a vse zaman: tesnoba se vgnezdi vate, nazadnje se pomiriš z njo in jo nehote povečuješ... Ugasnila sem luč, v temi pa se mi je zazdelo, da teta prav tako posluša uro, z njene postelje se je čul kratek, očitajoč vzdih. Začutila sem potrebo po smehu, po besedi, nekaj napravim zanalašč, in raztrgam to, česar ne maram... in se vprašam, če si kje... — sem neumno mislila pred spanjem.

— Moralo se je nekaj premakniti, v spanju začutiš, kako se zožijo stranice postelje, moraš skočiti na tla. Vsak predmet dobi obraz, ki ga hočeš: namesto oči okrogle kaplje mesečine, ampak vse je neverjetno in žalostno: saj niti ne veš, če lahko luna posije v klet, v trhljem podu se porogljivo svetijo široke luknje, tako da bi najraje potolažil svojo roko, si z njeno senco zastrl oči in rekel: Nisem. Trenutek nato pa bi se začudil svojemu zanikanju in se šel spočit do jutra.

Verjetno je bilo vse od slabega zraka. Nagonsko sem stopila k oknu in hotela odkleniti mrežo. Takrat pa se je težka, a mehka roka poveznila na moj tilnik in ukrivila glavo. Sesedala sem se, vendar čisto prostovoljno in s topo, skoraj sladko bolečino v tilniku. Gladila sem se po koži: bila je mlada in gladka. Lahko se svobodno stegnem in res sem čisto sproščeno ležala tam in s prsti igrala po podu. Roka ni bila več moja roka, zvenelo je, kot da nekdo drug enakomerno udarja in šteje čas.

»Ne moreš ven, veš,« je toplo reklo. Glas je bil tako zelo znan. Če bi glasno in grobo reklo, vse ne bi imelo pomena, hotela bi se upreti. Tako pa nič.

»Kaj?« mi je nestrpno seglo v razjedeno misel. »Ti čepi tam, kdo ti pa kaj hoče. Lepo se stegni. Jutri boš prala in nesla sušit perilo na podstrešje, poduhaš in ti sladko zadiši. Vse drugače je kot tu, veš.«